

День Святого Миколая

У суботу, 7 грудня, в залі Словацько-українського культурно-інформаційного центру на вул. Янка Бородача, 5 в Пряшеві зібралися родини з дітьми на театралізоване свято Святого Мико-

лая. Дитячий театральний колектив «Хамелеон», який складається з дітей-переселенців з України, що знайшли прихисток у Пряшеві, підготував святкову програму. Діти порадували своїми

підготовленими номерами один одного, свої родини, а також глядачів, які прийшли за святковим настроєм. Найменші учасники колективу відкрили святкову програму веселою піснею про Миколая і запросили його завітати в кожен дім.

Потім діти показали невеличку сценку, де розповіли історію життя Миколая, про його дитинство, любов до дітей, добрі справи та скромність. З піснею «Миколай» чудово дебютувала у якості співачки Олена Чернозуб. Постійні учасники всіх концертів у Словацько-українському центрі, талановиті співаки – Ростислав Романчиков, Владислава Соловка та Анастасія Комарчева заспівали сольні пісні, присвячені цьому святу. Молодші учасники порадували всіх читанням віршів про Святого Миколая.

Фінальна пісня «Хто, хто Миколая любить» об'єднала всіх учасників свята на одній сцені, після чого кожен артист отримав солодкий подарунок, який Святий Миколай залишив напередодні під ялинкою. Гарний настрій був забезпечений усім присутнім.

Програма закінчилася невеличкою фотосесією біля ялинки та теплим спілкуванням. Зимові свята вдало розпочалися та продовжуються ще на цілий місяць. Веселих свят бажали всі присутні один одному.

О. К.

Вшанували світлу пам'ять дітей

Українці 6 грудня у Пряшеві не тільки святкували День Святого Миколая. Згадали та вшанували світлу пам'ять дітей, невинно вбитих Росією під час повномасштабної війни в Україні, до яких вже ніколи не прийде Чудотворець Миколай.

На подвір'ї Словацько-українського культурно-інформаційного центру на вул. Янка Бородача, 5 о 16:00 зібралося кілька десятків людей, яким не байдужа кричуща та несправедлива доля маленьких українців, що стали янголами. Організатором акції стала Спілка жінок України за підтримки Союзу русинів-українців Словацької Республіки. Координаторка та співавторка проекту «Янголи України» Світлана Пештеряну

звернулася до присутніх з проханням вшанувати пам'ять вбитих дітей хвилиною мовчання, розповіла про історію марафону пам'яті, який існує з 1 червня 2022 року і побував у багатьох країнах. У Пряшеві він проводиться вже вдруге, за цей час кількість «янголів» постійно зростає. На момент проведення акції, згідно з офіційно підтвердженими даними, їх було 593! На жаль, вже того ж вечора після авіаудару по Запоріжжю додалося, щонайменше, двоє. Це неосяжне горе і жах, факт, який не піддається розумінню, як таке можливо у 21 столітті. Пані Світлана зі сльозами на очах говорила, що не

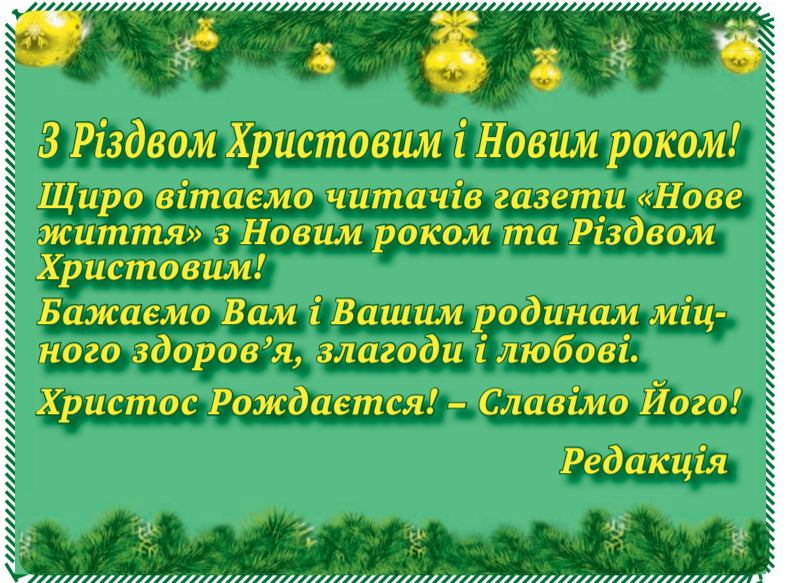
хоче більше гачкувати янголів, не хоче проводити подібні марафони, а хоче щоб нарешті припинилися вбивства невинних дітей в Україні.

До слова був запрошений також голова Центральної ради СРУСР Павло Богдан. Він порівняв цю трагедію з великими дитячими жертвами під час голодомору в Україні, і висловив сподівання, що ця жахлива цифра зупинить своє зростання.

П'ятиметровий прапор України, всіяний в'язаними янголами, був вивішений на будівлі Словацько-українського центру. 593 янголи – кожен символізує душу загиблої дитини.

Світла пам'ять янголам України!

Олена КРАВЧЕНКО.

З Різдвом Христовим і Новим роком!

Щиро вітаємо читачів газети «Нове життя» з Новим роком та Різдвом Христовим!

Бажаємо Вам і Вашим родинам міцного здоров'я, злагоди і любові.

Христос Рождається! – Славимо Його!

Редакція

Більше повноважень для регіонів

Після 32 років існування Словацької Республіки необхідно підняти питання про те, які повноваження держава могла б передати регіонам. Йдеться про ті сфери, де вони можуть допомогти у вирішенні певних проблем набагато краще, ніж коли ними керують безпосередньо з центру. Про це заявив президент СР Петер Пеллегріні після зустрічі з головою Пряшівського самоврядного краю (ПСК) Міланом Маєрським та приматором Пряшева Франтішком Ольгом в рамках робочої поїздки до Пряшівського краю в п'ятницю, 22 листопада 2024 року.

«Окрім того, що наступного року у нас буде велика дискусія про зміну фінансування словацького місцевого самоврядування, щоб воно не тільки залежало від податку на доходи фізичних осіб, але й мало частку від податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств тощо, ми також повинні будемо говорити про децентралізацію», – сказав Пеллегріні.

За його словами, Пряшівський край є найбільш розвиненим регіоном в економічному плані порівняно з іншими регіонами і по відношенню до валового внутрішнього продукту (ВВП).

Він також обговорив з представниками регіону та міста завершення будівництва швидкісної автомагістралі R4 та питання маргіналізованих ромських громад. За його сло-

вами, в ПСК проживає до 41% маргіналізованих ромських громад з усієї Словаччини. «Це, звичайно, величезний виклик для регіону і величезний тягар – працювати з такою великою кількістю людей», – додав президент.

Однією з тем була консолідація, а саме те, що держава повинна буде простягнути руку допомоги органам місцевого самоврядування для проєктів, на які вже оголошені тендери і ціни будуть збільшені.

«Я радий, що ми знайшли консенсус, що держава повинна мати можливість відмовитися від частини своїх повноважень на користь міст, сіл або самоврядних регіонів», – сказав Маєрський, додавши, що вступ до Європейського Союзу мав би вирішити цю проблему, але сталося протилежне, проблема стала ще гіршою, а різниця ще більшою.

За словами приматора Пряшева, дискусія стосувалася питань, які турбують регіон. Однак він також оцінив щирий інтерес до того, як розвивається місто. «Ми обговорили, як надзвичайно швидко просувається будівництво лікарні, яку користь вона принесе, що вона вже є одним з головних роботодавців у місті і, власне, у всьому регіоні», – сказав Франтішек Ольга.

-р-

ЗАПРОШЕННЯ

СОЮЗ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СР
Регіональна рада Пряшів

сердечно запрошує Вас на

НОВОРІЧНИЙ БАЛ
(зустріч родаків)

11-го січня 2025 р. о 19.00 год., Готель ДУЖЛЯ, Пряшів

До уваги читачів

Наступний номер газети ((№1/2025) вийде 10.1.2025 р.
Редакція.

Різдвяна виставка художньої творчості

Незадовго закінчиться 2024 рік. Люди оглядаються за виконаним і за тим, чого не встигли зробити. Приємно тоді, коли за собою залишають дещо, чим збагатили щоденне життя, чим наповнили очікування в родині, хаті. Давно вжиті ритуали стали тепер вільнішими.

Є й такі люди, які попри свої щоденні звичаї, регулярні робочі обов'язки, віддають певний час собі, залюбки беруться за такі творчі ініціативи, які зміцнюють дух, наповнюють чимось цінним, незвичним, розкривають їх талант у різних формах.

Такі талановиті люди – професіонали і аматори показали свої творчі досягнення 4-го грудня 2024 р. в залі Словацько-українського культурного та інформаційного центру в Пряшеві по вул. Янка Бородача. Дев'ять художників з Пряшева і мимо міста за участі гарного числа гостей, шанувальників мистецтва, представили на виставці під назвою «Різдвяна виставка художньої творчості» свої роботи – картини і фотографії.

Картини промовляли до глядача різними темами. Присутні подивлялися малюнки Йозефа Гіру, який себе найкраще почуває у природі. Стоїш перед картиною, а відчуваєш себе ні-

би в живому буковому лісі, коли він пробуджується до нового дня. І картина з бабусею перед дерев'яною сільською хатою та букет прекрасних кольорових півоній у вазоні заставить вас довше постояти біля картин.

Володимир Семанчик, відомий в мистецьких колах художник, показав бардівську ратушу, старий прямишський закуток, Церкву Діви Марії (Kostol Panny Márie) біля водоймища Липтовська Мара. А серед них – ніби дарував всім присутнім прекрасний кольоровий букет квітів. Квіти присутні у всій його творчості.

Фотограф Ігор Дем'ян наблизив прямишську Калварію та цікавий вид на місто Пряшів, над яким витає густий туман.

Прекрасні зразки своєї художньої фотографії запропонував присутнім відомий фотограф Мілан Калявський. Поруч з художньою фотографією посилену увагу присвячує історії Пряшева у фотографіях. Для архіву Крайового музею в Пряшеві виготовив тисячі негативів з галузі промисловості, сільськогосподарства, археології, етнографії, культури чи спорту.

Михайло Шкурла, художник-аматор, не один раз показав свої роботи прямишській публіці, серед якої знайшов на

цей раз і своїх колишніх студенток Середньої готельної школи в Пряшеві. Його інспірує природа. Приємно було оглянути Списький замок, самотню хатинку на лоні природи та особливо зацікавила картина – малий зразок природи в Північній Дакоті (США), де автору пощастило побувати.

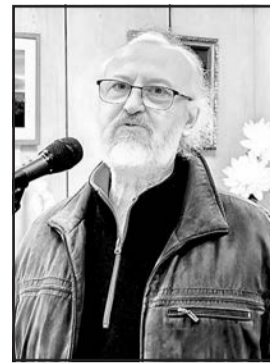
Йосиф Мулик, аматорський художник, який відомий і своєю літературною творчістю. В останніх роках його захопила робота з фарбами. Подивляеш модерні різнобарвні картини, які створені різними художніми техніками. Там постаті перед пам'яткою, пташки серед кущів, весна в природі, зустріч в лісі.

Маріян Мигалчин – фотограф, полюбив Мораву, її природні цікавості, які увічнив фотографіями з назвами «Шардицькі біопаси» (довгі смуги молодих дерев), «Чейковицька черешня», «Художник-тракторист», «Люблю Північну Мораву». Цікавою була і його розповідь про частину Морави, яку він так полюбив.

Марія Цінгелова, родом з Улича (мило його назвала по-народному Влич). В Словацько-українському культурно-інформаційному центрі в Пряшеві відбувалась свого часу її персональна виставка. Тепер глядачам спонукнула кілька робіт, а саме прекрасну рожеву квітку черешні, два погляди в осінніх кольорах на Улицьку долину і два портрети дідуся і бабусі. Саме в портретах вона майстерно захоплює в деталях людське лице, де в зморшках відбите все пережите.

▲ Й. Гіра.

▲ В. Семанчик.

▲ М. Шкурла.

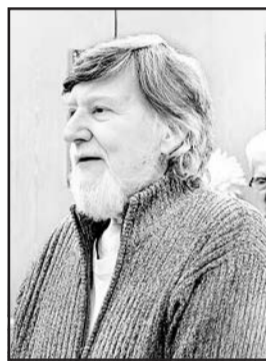
▲ І. Дем'ян.

▲ М. Калявський.

▲ Й. Мулик.

▲ М. Мигалчин.

▲ М. Цінгелова.

▲ Л. Цупер.

(Закінчення. Початок в №№ 22, 23, 24/2024)

На ювілейному 15 фестивалі «Маковицької струни» в 1987 році до титулу лауреата було додано диплом «За розвиток і популяризацію народної пісні». Цією нагородою серед перших були оцінені Марія Київська з Бардієва, Микола і Наталія Петрашовські з Гуменного, Беата Бегені з Пряшева, Марія Бартко та Марія Кая з Орябини, Марія Побега та Марія Гаверла з Кошиць, Степан Лукачко та Іван Карафа з Шамброни, Марія Семгриць з Біловежі та інші. Майже всі вони в пізніших роках стали лауреатами цього престижного фестивалю.

На 17 фестивалі 1989 року вперше було впроваджено Приз журі, яким досі було нагороджено 29 учасників. На 23 фестивалі в 1995 році журі вперше признало приз Для наймолодшого учасника «Маковицької струни», а в 1999 р. (на 27 «МС») приз «За автентичність виконання пісні».

За якістю виконання слідувало журі, до складу якого входили кращі музичні фольклористи: Юрій Костюк, Володимир Любимов, Олександр Демю, Микола Тягла, Варфоломій Сотак, Степан Микита, Петро Дзіяк, Ярослав Покорний, Божена Ганат, Рудольф Смотер, Марія Мачошко та інші.

«МАКОВИЦЬКА СТРУНА» – НЕПОВТОРНЕ СВЯТО НАРОДНОЇ ПІСНІ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЧЧИНИ

Інкони в журі входили й спеціалісти з України, наприклад, Василь Кобаль, Микола Попенко, Михайло Керецман та інші.

Щоб заохотити співаків та самодіяльних композиторів до авторської творчості, організатори «Маковицької струни» в 1996 році (на 24 «МС») ввели новий приз «За найкращу авторську пісню», складену повністю в стилі народних пісень. Досі цим призом було нагороджено пісні: «Швіт, мішанку, з вечера до рана» Степана Лукачка, «Няньку наш до рогий», «Співанки, співанки» та «Черешньова гора» Ладислава Мацка, «Ой, Янічку, што ся зробило?» Анни Київської, «Поніже нашого села» Станіслава Бейди, «Молитва» Яна Волчка, «Ой, бабка моя дорога» Володимира Волчка та «На краю ліса» Іванни Караш і Степана Матоляка, «А там долов, за валалом» Анни та Михаїла Балінтових та ін.

Як відомо, майже половину успіху надає пісні музичний супровід. Спочатку співаки забезпечували супровід самі. В переважній більшості був це акордеон. Від третього огляду організатори замовляли для фестивалю

постійну самодіяльну музичну капелу.

Щоб надати «Маковицькій струні» якнайвищий музичний ефект, від 10-го огляду організатори вирішили для супроводу кожного фестивалю замовити професіональний або хоча б напівпрофесіональний музичний колектив народних інструментів. Такими колективами стали оркестри ПУНА, Театру ім. Й. Заборського, «Карпатянин» та кілька разів Оркестр народних інструментів «OLUN» Словацького радіомовлення у Братиславі.

Авторами музичних обробок були: Ю. Сельчан, В. Любимов, Я. Солока, Ф. Славковський, М. Дудік, Ш. Молота, М. Дубецький, О. Демю, пізніше теж В. Федор, А. Каршко, Й. Грушовський та М. Веверка.

Немали заслуги в успіху програм мали режисери: Іван Іванчо, Ярослав Сисак, Йосиф Фельбаба, Рудольф Смотер, Анна Київська, а часто й Андрій Каршко.

З вибраних пісень сценаристи (у 25 випадках це був Андрій Каршко) драматургічно дотворювали програму як одне ціле. По одному разі – Я. Сисак, Й.

Пригода, Й. Фельбаба, Г. Чаварга та С. Дзуренда.

Конферансьєрами найчастіше були Ольга Балла (український текст) та Ян Валентік (словацький текст), але й Я. Сисак, О. та Т. Кучеренки, І. Стрпковський, С. Гій та А. Ванько.

Озвучення залу найчастіше забезпечувала студія Словацького радіо у Пряшеві. Оформлення сцени кожного року міннялося і доручалось професіоналам. Здебільшого були це будівельні майстри сцени Українського національного театру у Пряшеві Степан Панчак, Славка Фабіан-Дерцо або працівник апарату КСУТ (СРУСР) Віктор Гащак, згодом Ладислав Цупер та ін.

Фестиваль «Маковицька струна» від самого початку знаходив широку підтримку від керівництва КСУТу, пізніше Союзу русинів-українців СР і допомагав його організувати цілий апарат цієї організації на чолі з головами організації та підготовчих комітетів – Михайлом Данком, Софією Дзурендою, Іваном Панчурою, Михайлом Сірком, Йосифом Данком, Міланом Бобаком, Іваном Лабою, Павлом Богданом

творчості» була останньою цьогорічною акцією в рамках циклу «Мистецтво для всіх», які організує Союз русинів-українців СР. Про дальші програми, що їх готує Союз, розповів голова ЦР СРУСР Павло Богдан, водночас побажав художникам нових інспірацій до дальшої творчості в наступному 2025 році.

Атмосферу виставки підкреслила пані Карола Мацкова виконанням на клавірі ніжних музичних творів, що надало зустрічі з мистецтвом святковий передріздвяний настрій.

є. о.

та іншими. Активну допомогу «Маковицькій струні» надавали і працівники бардівського ОК КСУТ, згодом РР СРУСР: Петро Гарвилко, Мілан Дідич, Марія Гмиттер, подружжя Анна і Микола Київські, але й представники бардівських органів влади.

Душею організаційного комітету «Маковицької струни» від її заснування в 1973 році був Андрій Каршко, якого за його довгорічну роботу вперше оцінила Словацька музична унія у Братиславі призом «За довгорічну організаторську ангажовану діяльність та пропагацію народної пісні», який надається від 1992 року. Наступного року приз Словацької музичної унії одержала Анна Порач.

«Маковицька струна» у Бардієві є справжнім святом найбільшого скарбу спадщини русинів-українців Словаччини – народної пісні.

З нагоди 30-річчя пісенного огляду «Маковицька струна» вишла окрема публікація, до якої ввійшли компакт-диск та аудіокасети, що містили 31 пісню 24 лауреатів «Маковицької струни».

Кожного року в програмі огляду появляються нові імена з рядів молоді. Їхнім включенням в огляд перед «Маковицькою струною» відкриваються широкі перспективи до майбутнього.

Дж.: «Маковицька струна», Пряшів, 2002 р.

80 років тому було визволене місто Гуменне

Останні дні листопада кожного року присвячені спогадам про хвилюючі моменти визволення міста

під час Другої світової війни. 80 років минуло відтоді, як 26 листопада 1944 року в Гуменному замовкли останні постріли і прийшла довгоочікувана свобода.

Покладанням вінків до Меморіалу подяки присутні символічно висловили своє захоплення і повагу до мужності, виявленої у захисті справедливості і миру. Серед нас залишилися небагато учасників визвольних боїв, але їхні рідні, що залишилися в живих, та історичні записи свідчать про їхню боротьбу за свободу і право жити в мирі для наступних поколінь.

«Завдяки героїзму воїнів та безпосередніх учасників національно-визвольної боротьби, а також власних громадян двадцять шостого листопада, вісімдесят років тому, Гуменне отримало новий шанс жити в мирі та розквітати красою. Кожна війна безглузда, вона приносить найбільший біль і страждання невинним людям. Ми, сучасники, сприймаємо мирне вільне життя як належне, як повсякденну реальність, але час вісімдесятирічної давнини був важ-

ким випробуванням для всіх, хто жив у цьому регіоні, цій країні, всій Європі. Це був час війни, голоду, нещастя і страждань. Час сліз і сумних людських дол. Побажаємо, щоб ніде в світі суперечки і непорозуміння вирішувалися не зброєю і військовою силою, а толерантністю і пошуком виходу, відповідного людському суспільству в третьому тисячолітті», – сказав приматор міста Гуменне Мілош Меричко.

У пам'ятному акті (29.11.) взяли участь члени родин безпосередніх учасників національно-визвольної боротьби, які загинули під час бойових дій або не дожили до сьогоднішнього дня, члени Словацького союзу антифашистських борців (ССАБ), депутати Пряшівського самоврядного краю, Миського представництва, представники державної адміністрації, церков, організацій, підприємств та установ міста, старости сіл, представники політичних партій, працівники органів місцевого самоврядування, директори шкіл Гуменного та широка громадськість. З промовою виступив також Бенямін Блага, член Центральної ради ССАБ і голова Обласного комітету ССАБ в Гуменному, а вірш прочитала Людмила Квашна. Святковий момент доповнили Миський духовий оркестр «Хемлон», хор вчителів Гуменного та солдати 21-го самохідного артилерійського загону з міста Михалівці.

Програма святкування 80-річчя продовжилася у другій половині дня в театральній залі Миського культурного центру, де Микола Петрашовський представив себе співом, а Симон Балаж – художнім декламуванням. Після цього

відбулася цікава дискусія на тему визволення нашого міста, а також про 110-ту річницю початку Першої світової війни з трьома експертами – Мартином Дробняком, Радославом Туриком (обидва з Бескидського військово-історичного клубу) та Мартином Грешом (Військово-історичний клуб). На завершення виступив

Піддуклянський художній народний ансамбль «ПУЛЬС» з Пряшева.

Свобода, життя і здоров'я – це найцінніше, що ми маємо. Саме тому необхідно постійно на це вказувати і берегти мир.

Вероніка ЛАТТА МАТТОВА,
Гуменне.

З ДЕРЕВ'ЯНОЇ СКРИНІ

5 грудня 2024 року у приміщенні культурно-історичної експозиції Музею української культури у Свиднику було відкрито етнографічну виставку під назвою *З дерев'яної скрині*.

Багата колекція дерев'яних скринь, жіночого одягу та текстилю у збірці СНМ-Музею української культури в Свиднику дозволила реалізувати виставку, яка несе в собі послання про символізм і красу народного самовираження у вигляді орнаментального оздоблення меблів для зберігання, розмаїття вишивок жіночого народного одягу та багатство варіацій тканого текстилю.

Виставка представляє оригінальний та автентичний погляд – етнографічне дослідження традиційної культури та жіночого народного одягу. На ній представлено не лише колекцію певного типу дерев'яних меблів з різних регіонів північно-східної Словаччини, їхню історію, використання та оздоблення, але й розмаїття жіночого одягу, компонентів одягу та текстилю, що використовувалися в побуті, які неодмінно повинні були бути присутніми у вбранні молододі нареченої.

СНМ – МУК.

(Закінчення. Початок в №№ 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24)

Балада «Князь Лаборець» Юрія Чорі

Нове у цьому творі хіба те, що Лаборця зроблено захисником Невицького замку. У іншому автор пішов протоптанною стежкою: у Панонії панував Лаборець – «князь слов'янський», який «чужих земель мечем не займав», свої ж «беріг від кривди і облуди»; та «юрбища маляр», бредучи на Захід, перейшли Карпати, привів їх Арпад; володар Невицького замку не домовився із сусідніми князями про те, аби «з'єднати раті»; він зібрав віче і запитав, що робити; у відповідь почув: «Неволі нам не треба! З тобою, князю, й смерть нам не страшна!»; сім днів захищалися оборонці кам'яної твердині, та «замок той спустошили маляри», бо знайшовся зрадник, який показав ворогам «у стінах таємний хід»; «дух Лаборця» залишився в руїнах, нагадуючи потомкам про мужність захисників рідної землі:

*Загинув князь. З ним рать його
й бояри.*

*На кожній грудці запеклася кров.
Хай замок той спустошили*

*маляри –
Зв'язу краю Арпад не зборов.*

Юрій Чорі опублікував баладу у збірці «Легенди мого краю» (Ужгород, 1996), адресуючи її юним читачам. Автор нагадує їм про одну із героїчних сторінок в історії Закарпаття, написану кров'ю легендарного князя Лаборця.

Міфологізація образу князя Лаборця

Художні твори – від Носака-Незабудова до Юрія Бачі – нічим

КНЯЗЬ ЛАБОРЕЦЬ в літературі і художній творчості (9)

не доповнили скупі фольклорні рядки хроніки Аноніма про Унгар і його захисника Лаборця, кожен автор доповнював ці рядки вірогідними і маловірогідними домислами, бачили князя то молодим і енергійним, то старим і немичним; то язичником, то християнином, який сприяв проповідницькій місії Кирила і Мефодія; то нежонатим, закоханим у Любославу, то одруженим із Марією (у Волошина) чи Рогнедою (в Угляренка), має одну доньку (Віру – у Кралицького, Євфросинію – у Фенцика, Світлану – у Бачі) чи двох доньок – Бориславу і Світозару (в Угляренка)... Такі ж домисли і про інших людей із оточення князя, а також про його стосунки із сусідніми князями – Сватоплуком, Саланом, Олегом... Все це говорить про те, що перед нами – легендарний князь, прекрасний символ захисника рідної землі.

Такий він у вірші «Я син цих верховинських гір» Івана Колоса із збірки «Молоді мої дні» (Ужгород, 1938):

*Так, так: я син цих
верховинських гір,
Де в славі вмер за волю
князь Лаборець...*

Ім'я князя згадано в одному ряду із іменами Довбуша і Довжі. Поет проголошує, що в ньому «тіле Лаборців дух», що йому ввижається «Лаборців світлий шлях», що він «Лаборця рідний правнук»:

*Я син голодних цих ґрунів,
Де князь Лаборець в славі впав
за волю,
Де Довбуша зродив народний
ґнів,
Де Довжа на двобій закликав
власну долю!*

Юлій Боршош-Кум'ятський на Замковій горі в Ужгороді згадав мужнього захисника твердині над Ужем:

*Десять тут князя Лаборця
дружина
На путі напасника стоїть...
(«Ужгородський замок»)*

Зовсім в іншому ракурсі сприйняв міф про Лаборця поет Петро Скунець у вірші-інвективі «Лаборець» (2002): як про дуку, який у важку хвилину кинув народ напризволяще. Іронічно за епіграф узяв «із сумнівного фольклору» слова: «Князь Лаборець – то є руський борець». Вірш написано як відповідь тим представникам політичного русинства, котрі в антиукраїнських сепаратистських публікаціях використовували міф про самостійне князівство Лаборця із столицею в Ужгороді:

*І на землі, де ділять нас
по-братськи
під оклики та окрики «ніззя»,
землі карпатській
(нині – закарпатській)
забагло мати власного князя.*

Далі поет, відштовхуючись від полеміки деяких науковців про підданство Лаборця (одні – що болгарському князівству, другі – що моравському), розмірковує:

*Князь Лаборець.
Мабуть, про владу марив,
Як ці князьки. Та підданий
комусь,
А не своїм, – як драпав від
малярів,
Що вдерлися в Карпатську
нашу Русь.
Утік. Зоставив підданих
мадярам...
І Лаборець – слуга чужого краю,
Що й сам пізнав чужинську
ненасить, –
Він у легенді нашій не вмирає,
Та на словацьким дереві висить..*

І зболено, маючи на увазі зрадинство, підступність, колабораціонізм в оточенні Лаборця, поет робить висновок, що сучасники не вчать на помилах трагічного минулого:

*Прошли літа. І от живу я
в місті,
де Уж тече і де в'юнкі вузкі
між партій в'ються, у яку
би влізли...
Мов неотруйні, а брудкі й чужі.
Я, слава Богу, поміж них не
втрапив.*

Карло Копинець у відповідь на цей вірш створив ліро-епічний твір «Князь Лаборець». Обнародувавши у збірці «Три поеми» (Ужгород, 2004) свій поетичний погляд на князювання Лаборця, Копинець картав «одного собі поета», який назвав князя «великим боягузом»:

*Ото нехай на совісті того
Поета докір (князь йому
процає),*

*Бо й досі віщий Лаборця вогонь
У наших горах непокірно сяє.*

До традиційної «біографії» легендарного князя Карлом Копинцем додано кілька нових штрихів: він був підданим Великої Моравської держави, вдівцем, мав доньку-відданицю Ярославну (!), місцезнаходження столиці князівства вождів «песиголовців» Арпаду виказав боярин Парамон, після триденного штурму вологи вдерлися у замок Гунг, схопили князя і відвели до ріки Свіржави, де «князю голову стяли». Бачимо, що у поемі К. Копинця домінує той же мотив, що і в хроніці «Діяння угорців», правда, з елементом його актуалізації: ім'я князя збережено у назві ріки, і русини зуться «недарма його дітьми».

Художня література і школа сприяли популяризації легендарного князя, створювали ґрунт для його фольклоризації. У Нижніх Лазах записано переказ, що князя називали Левоборцем (версія Івана Сільвая), у Нижніх Воротах побуває топонімічний переказ, що Латориця – це змінена назва, від Лабориці (близько до версії Гренджі-Донського), опубліковано переказ, що князь віддав край уграм у обмін на білого коня... Народні перекази про Лаборця опубліковано у книгах «Народні оповідання про давнину» (Кошиці, 1925), «Легенди Карпат» (Ужгород, 1968), «Як то давно було» (Ужгород, 2003).

Нині Лаборець живе у пам'яті людей як міф про руське князівство на південних схилах Карпат, як символ волелюбності, героїчний образ минулого.

Іван Сенько

**«Від часів Лаборця до сьогодні»,
Ужгород, 2012, стор. 7 – 42.**

СМЕРТЬ І ЖИТТЯ ДЛЯ ТОКАЙКА

Вісімдесят років тому в листопаді нацистські офіцери позначили на своїх картах червоним кружечком назви трьох сіл у долині Ондавської височини поблизу Стропкова і нинішнього водоймища Домаша... Токаїк, Пискурівці, Вишній Грабовець.

У ті листопадові дні в десятках сіл в краї під Дуклею горіли крокви дерев'яних будинків. Це була фашистська помста за допомогу, яку люди надавали партизанам. Знищення сіл мало також запобігти будь-яким подальшим партизанським діям. Жителів трьох сіл, позначених червоним колом, чекала жорстока доля – розстріл.

Була неділя, 19 листопада 1944 року, коли вранці понад 200 німецьких солдатів оточили Токаїк. Вони вигнали чоловіків, а їх було тридцять чотири особи, з їхніх осель, сказали, щоб вони тепло вдяглися, взяли їжу, що йдуть копати окопи. Вони повірили, бо гуркіт гармат з боку Карпат

з кожним днем ставав все сильнішим. Недалеко села то сталося. Там, де протікає потічок Токаєць.

Так, без суду, без слідства і без жалю, земля на місці цього звірства незабаром була залита кров'ю жителів Токаїка. Лише двоє чоловіків дивом залишилися живими після розправи фашистів – Михайло Медвідь і Андрій Стропковський.

12 грудня 1944 року, на просьбу Медвідя і Стропковського, жителі сусіднього села Пискурівці прибули і поховали жертв у спільній могилі на місці вбивства. Після повернення з евакуації родичі звернулися з проханням про ексгумацію вбитих жертв, щоб вони могли поховати їх у традиційний спосіб. На похороні, який відбувся 4 квітня 1945 року, окрім тих, хто вижив, була присутня велика кількість людей з навколишніх сіл.

Похорон справляли священники: о. В. Чисарик (с. Ломне), о. К. Андрашко (с. Минівці) і о. І. Палашак (с. Валків). Прощальне слово на могилі сказали: о. К. Андрашко, начальник Окружного національного комітету в Стропкові Андрій Габула, директор Стропківської горажани Андрій Крайняк.

16 вдів і 67 сиріт Токаїка залишилися в підвалах спалених будинків. Вони страждали від голоду і хвороб. У найважчі моменти їм допомагали жителі сусідніх сіл, які ділилися з ними їжею, щоб врятувати їх від голодної смерті. Навесні вони почали будувати тимчасові хатини

з лози, обмазані глиною і вкриті соломкою. Цей імпровізований притулок проіснував більше двох років.

Сьогодні в Токаїку домашні і гості вшановують пам'ять розстріляних у Токаїку біля скульптури «Повер-

нення до вбитого села» – «Návrat do vyraždenej obce». Але постійно до наших днів доносяться страшні слова, які прозвучали перед стратою: «Жителі Токаїка допомагали партизанам. Тому влада наказала всіх чоловіків розстріляти, жінок вигнати, а село підпалити. Вирок буде виконано негайно. Наказ підписав президент доктор Йозеф Тісо». Трагічна доля спіткала не лише жителів Лідіц, Кляку, Острога Груня, Телгарту, але і нашого Токаїка ...

Тож пригадаймо в ці дні пам'ять невинно убієнних!

Ред.

Жертви Токаїцької трагедії

19-го листопада 1944 року були засуджені до смерті жителі Токаїка. З них тільки два – Михайло Медвідь та Андрій Стропковський дивом вціліли.

Розстріляні:

1. Іван Воробель, 45 років, одружений, залишилася дружина і 2 дітей;
2. Його син Михайло Воробель, 20 років, неодружений;
3. Петро Воробель, 55 років, одружений, дружина і 7 дітей;
4. Юрій Гудак, 45 років, одружений, дружина і 6 дітей;
5. Юрій Зеленьк, 46 років, одружений, дружина і 1 дитина;
6. Іван Канюк, 27 років, одружений, дружина і 5 дітей;
7. Іван Медвідь, 68 років, одружений, дружина і 2 дітей;
8. Іван Медвідь, 46 років, одружений, дружина і 6 дітей;
9. Іван Медвідь, 35 років, одружений, дружина і 5 дітей;
10. Іван Медвідь, 35 років, одружений, дружина і 1 дитина;
11. Іван Медвідь, 33 років, одружений, дружина і 5 дітей;
12. Йосиф Медвідь, 26 років, одружений, дружина і 1 дитина;
13. Йосиф Медвідь, 26 років, неодружений;
14. Михайло Медвідь, 45 років, одружений, дружина і 7 дітей;
15. Його син Михайло Медвідь, 19 років, неодружений;
16. Михайло Медвідь, 17 років, неодружений, син Михайла Медвідя, який вцілів під час розстрілу і залишився живим;
17. Петро Медвідь, 24 років, неодружений;
18. Петро Медвідь, 20 років, неодружений;
19. Юрій Медвідь, 55 років, одружений, дружина і 7 дітей;
20. Іван Павук, 31-річний, одружений, дружина і 2 дітей;
21. Іван Пан, 19 років, неодружений, мати і сестра;
22. Петро Пан, 45 років, одружений, дружина і 4 дітей;
23. Юрій Стропковський, 23 років, неодружений, брат Андрія Стропковського, присудженого до смерті, але який залишився живим;
24. Микола Чечко, 35 років, одружений, дружина і 2 дітей.

В Токаїк евакуювалися, щоб там дочекатися приходу визвольної армії, і там знайшли свою смерть:

а) з Вишнього Верлиха:

25. Іван Кришко, 63 років, одружений, дружина і 5 дітей;
26. Петро Кришко, 21-річний, неодружений;
27. Андрій Мишковський-Панько, одружений, дружина;
28. Йосиф Ольховський, 31-річний, одружений, дружина і 2 дітей.

б) із Стропкова:

29. Іван Гомбар, 41-річний, одружений, дружина і 6 дітей;

в) з Тисинця:

30. Юрій Качмар, 49 років, одружений, дружина і 5 дітей;
31. Його син Юрій Качмар, 22 років, неодружений.

г) з Чертіжного:

32. Андрій Неїла, 55 років, одружений, дружина і 3 дітей.

Поіменний список жертв Токаїцької трагедії подається за збірником: «Пряшевщина», Прага, 1948 р., стор. 31 – 32.

На початку вересня 1944 року в Токаїку з'явилося близько п'ятдесяти німецьких солдатів. Вони почали мародерствувати, забрали кілька свиней. В іншому вони не завдавали шкоди мешканцям.

В середині жовтня селом пронесли неправдиве повідомлення про те, що командир жандармської дільниці зі Стропкова Петро Біскунич заарештував кількох жителів села. Крім того, з сусіднього села Ломне, де була штаб-квартира німців, почали поширюватися чутки, що Токаїк підкреслено червоною лінією на їхній карті, що на практиці означало, що воно має зникнути з мапи. Ніхто з жителів не знав, що станеться. Всі жили в страху і невизначеності. Чоловіки працювали на ремонті мостів та копанні окопів. Серед жителів були й такі, що уникали роботи, боячись, що німці їх заберуть.

У другій половині жовтня фашисти захопили групу з 98 радянських солдатів і залишили їх на ніч у Токаїку. Полонених врятувала група партизанів на чолі з Рудольфом Яношиком. Вони підійшли до села з боку пискурівсько-токаїцьких лісів, безшумно знищили німецькі патрулі в нижньому кінці і звільнили в'язнів.

11 листопада близько 150 німецьких солдатів попрямували на Токаїк. Вони не застали вдома нікого з чоловіків, лише жінок, дітей та старих. Вони залишили їх у спокої. Через кілька днів вони прийшли знову. Вони забрали лише кілька свиней і знову дали жителям спокій.

Вранці 18 листопада четверо чоловіків у цивільному одязі прийшли з лісу з Мразівців. Вони зайшли до будинку Івана Канюка і почали розпитувати про партизанів. Вони нібито хотіли

боротися проти фашистських загарбників. Довірливий громадянин показав їм дорогу до Пискурівців. Як згодом з'ясувалося, це були німецькі агенти-розвідники. Через кілька годин троє німецьких офіцерів на конях прибули до Токаїка, оглянули місцевість і поїхали.

Настала остання, фатальна ніч з вісімнадцятого на дев'ятнадцяте листопада 1944 року – початок кривавої неділі в Токаїку. Вранці з навколишніх лісів спустилося понад двісті німецьких солдатів. Вони оточили село з усіх боків, а потім почали обшукувати будинки, шукали чоловіків. Їм одягали на руки наручники і збирали в саду Медвідя біля церкви. До полудня вони зібрали 34 чоловіків.

Під час обшуку будинків вони також знайшли в ліжку Юрія Медвідя, який нещодавно повернувся зі словацької армії. Він лежав хворий, з високою температурою. Німецькі солдати йому не повірили. Вони покликали свого лікаря, який підтвердив хворобу і видав наказ про евакуацію. Так Юрій Медвідь залишився серед живих.

Чоловікам в саду дозволили принести їм їжу на три дні і теплий одяг, оскільки їх витягли з хат тільки в чому вони були одягнені. Потім з них зняли наручники. Трирічного Петра Стропковського і п'ятнадцятирічну Ганку Лабанц, які принесли їжу родичам і залишилися з ними в саду, німці відпустили. За годину до полудня пролунав наказ рушати. Натовп рушив у напрямку Брусниці. Кожен був переконаний, що

вони йдуть рити окопи для німецької оборони, бо здаля було чути гуркіт гармат.

У роздумах весь натовп спустився в долину до потічка Токаєць, під ліс Підперелісок, що знаходився за кілометр від села. Тут, у долині потоку, командир оберфельдфебель Куман, який чекав на них з озброєним загоном, наказав всім зупинитися. Він наказав одному з солдатів зачитати вирок з якогось паперу. Без жодного судового рішення кривавий вирок зачитали вишикуванням і нічого не підозрюючи чоловікам: «За пособництво партизанам засуджуються до смертної кари через розстріл... Вирок буде виконано негайно. Доктор Йозеф Тісо».

Це був жахливий вирок, після якого евакуйовані, які були серед токаїчан, почали показувати евакуаційні посвідчення. Однак нічого не допомогло. Пролунала команда стріляти. Дехто шукав порятунку у втечі, але все одно не врятувався від безжальних куль. Вони падали після перших же кроків. Тридцять чотири чоловіки залишилися лежати, земля була просякнута невинною людською кров'ю. Тих, хто ще рухався або подавав ознаки життя, пронизували пістолетні постріли, стріляли в голову і били ногами.

Через кілька хвилин після того, як кати пішли, важкопоранений Андрій Стропковський і Михайло Медвідь, який лежав під тілом свого брата, прокинулися. Незважаючи на важку рану на спині, він почав шукати свого шістнадцятирічного сина

Мишка, який перед розстрілом стояв поруч з ним. Він знайшов його на відстані до 50 метрів за струмком – мертвим. Андрій Стропковський, який лежав, скорчившись у куці, поранений у праву ногу, показав йому хлопця. Так – ніби дивом – Михайло Медвідь і Андрій Стропковський залишилися живі. Вони пробралися до лісу, щоб німці їх не помітили. Медвідь зібрав останні сили, щоб допомогти Стропковському відійти від місця трагедії. Кілька годин вони йшли лісом, поки не дійшли до того ж місця, звідки вийшли. Вони заблукали. Взяли хліб у своїх загиблих, щоб підкріпитися. Бо він їм більше не був потрібен. Після кількох годин виснажливої ходьби вони дійшли до лісу на іншому боці села, де знайшли дерев'яну хатину і перев'язали свої рани. Через три дні до хатини прийшов її власник, Іван Грешко з сусіднього села Пискурівці, який разом зі своєю сім'єю втік з евакуації. Він змайстрував цю хатину ще до того, як покинув своє село. Тут вони жили разом у страху і невизначеності до 29 листопада 1944 року, коли Токаїк був звільнений радянськими військами 4-го Українського фронту генерала Петрова.

У день трагедії, між селами Пискурівці – Токаїк, у вигнах під пагорбом між партизанами та німецьким підрозділом оберфельдфебеля Кумана, зав'язалась битва, яка тривала до вечора. У цьому бою партизани знищили один німецький танк і вбили кількох німців.

Жінки, діти і люди похилого

віку, які нічого не знали про долю своїх близьких – батьків, синів, братів – тим часом були вигнані фашистами з Токаїка. Вони групами покидали свої домівки і розходилися по далеких селах, де їх прихистили у своїх оселях добрі люди. Про трагедію стало відомо лише через кілька днів.

Наступного дня фашисти підпалили Токаїк з усіх боків. Вогонь знищив майже все село. Залишилися тільки церква і одна віддалена хата, в якій після звільнення знайшли притулок двоє живих свідків цього фашистського звірства. За німецьким планом, подібна доля мала спіткати і село Пискурівці. Тут також фашисти зібрали чоловіків і одну жінку, але своєчасне втручання партизанів запобігло масовій розправі.

12 грудня 1944 року, на прохання Медвідя і Стропковського, жителі сусіднього села Пискурівці приїхали і поховали жертв у спільній могилі на місці вбивства. Після повернення з евакуації родичі звернулися з проханням про ексгумацію вбитих жертв, щоб вони могли поховати їх у традиційний спосіб. На похороні, який відбувся 4 квітня 1945 року на місцевому кладовищі, окрім тих, хто вижив, була присутня велика кількість людей з навколишніх сіл.

16 вдів і 67 сиріт Токаїка разом зі бабусями і дідусями залишилися в підвалах спалених будинків. Вони страждали від голоду і хвороб. У найважчі моменти їм допомагали жителі сусідніх сіл, які ділилися з ними їжею, щоб врятувати їх від голодної смерті. Навесні вони почали будувати тимчасові хатини з лози, обмазані глиною і вкриті соломкою. В таких умовах вони животіли більше двох років.

Ivan MINDOŠ «Tokajik» (1982).

ТОКАЙЦЬКА ТРАГЕДІЯ

▲ Л. Миндош (на передньому плані), М. Оравець і М. Федоркова.

Українська класика на підмостках Театру Олександра Духновича

Соціально-побутова комедія Григорія Федоровича Квітки-Основ'яненка (1778 – 1843) «Сватання на Гончарівці» настільки актуальна за своїм змістом, що не було жодних проблем актуалізувати її сюжет до 1990-х років, т. е. на 150 років пізніше, ніж був написаний оригінал. Про це на пресконференції 27 листопада 2024 р. розповів гостюючий драматург Театру Олександра Духновича (ТОД) в Пряшеві Петер Медвідь. Прем'єра відбулася у п'ятницю, 29 листопада, на великій сцені ТОД у Пряшеві. Підготувати виставу взяла на свої плечі гостююча режисерка Зузана Галкова.

Причина включення постановки в репертуар театру, за словами П. Медвідя, проста – дати глядачам «гарну розвагу». Актуалізуючи оригінал, театр жодним чином не втручається у якусь сакральність класики.

На цьому наголосила і З. Галкова, яка також працювала над постановкою як драматург. «Ми не претендуємо на те, що маємо справу з важкими філософськими темами. Однак змістовий конфлікт, в якому домінує те, що батьки мають інше уявлення про життя, ніж їхні діти, – це тема, яка була, є і буде ще довго». Вона підкреслила, що текст був непростим для інсценізації, бо в оригіналі чергуються різні мовні впливи, а вона сама не дуже добре володіє українською мовою, якою ставиться вистава. З. Галкова дуже зраділа можливості поставити ви-

ставу в ТОД. «Театр мені дав першу можливість поставити тут виставу у 2016 році як режисерові-початківцю, це була постановка «Фараонів». Після цього я поставила тут ще кілька казок, тож із задоволенням повернулася», – згадує вона.

У створенні атмосфери вистави режисерка знайшла хорошого помічника в особі гостюючого автора музичного супроводу Мартіна Гусовського, і це їхня перша спільна робота. Декорації створив Міхал Лшонський, костюми – робота Гани Колларової (обидвоє як гості).

Роль Уляни грає Міріама Федоркова, яка повернулася на сцену театру після декретної відпустки.

Її батьків грають Ярка Сисакова та Йозеф Пантликкаш, далі виступають Мартин Оравець, Любо Миндош та Василь Русиняк.

Театр Олександра Духновича – єдиний професійний театр у Словаччині, який грає русинською мовою, і раз на рік включає до свого репертуару виставу українською мовою.

Це вже 79-й сезон (включно з тими, які театр завершив під назвою Українського національного театру – УНТ у Пряшеві) і 400-та прем'єра. На реалізацію постановки театр отримав дотацію від Фонду підтримки культури національних меншин, з секції української культури.

Йосиф ЮРЧИШИН.
Фото: Архів ТОД/
Браніслав Штефанік.

Як проходило викрадення українських дітей?

Дослідники з Лабораторії гуманітарних досліджень Єльського університету в США ідентифікували понад 300 українських дітей, яких депортували до Росії і передали в програми усиновлення. Офіс президента Росії Володимира Путіна був фінансово та логістично залучений до цієї процедури.

Як пише британська *The Daily Telegraph*, це може призвести до подальших звинувачень очільника Кремля у воєнних злочинах або злочинах проти людяності.

Вони дали їм фальшиві імена та життєві історії

За понад 20 місяців дослідження його автори виявили імена 314 дітей, незаконно вивезених з анексованих Росією частин Донецької та Луганської областей України. Процедура відбувалася з травня по жовтень 2022 року під безпосереднім наглядом адміністрації Путіна. Діти та підлітки спочатку проживали в пунктах тимчасового розміщення в Курській і Ростовській областях. Потім їх помістили в російські сім'ї або в табори перевиховання і натуралізували як російських громадян.

Агентство *Reuters* повідомляє, що з 314 виявлених дітей 166 були безпосередньо передані російським громадянам, а ще 148 були внесені в бази даних про влаштування дітей, і їх або вже хтось взяв на виховання, або вони перебувають у різних установах.

Діти були внесені в бази даних з новими російськими документами, часто з вигаданими іменами, сфабрикованими життєвими історіями і сфальсифікованими фотографіями та відео, повідомляє *The Telegraph*.

ТАЗ

Сторінки минулого (120)

ВИШНІЙ ГРАБОВЕЦЬ – VYŠNÝ HRABOVEC (окр. Стропків)

Rabouicz (1408), Raboníč, пізніше Rabuicz, Rabouich, Rabonich, Rabonicz (1410), Hrabovec (1454), Hrabowecz (1773), Ruský Hrabovec (1808), Hrabovec (1920), Vyšný Hrabovec (1946); по-мадярськи Oroszhrabóc, Sztropkóhrabóc, Kisgyertyános.

Стат.: 1828 – 21 буд., 152 жит., 1869 – 103, 1880 – 80 жит., 77 слов., 3 немовл., 13 р.-кат., 65 гр.-кат., 2 юд., 1890 – 88 жит., 20 слов., 4 нім., 64 рус., 18 р.-кат., 65 гр.-кат., 5 юд., 1900 – 81 жит., 73 слов., 4 мад., 4 нім., 12 р.-кат., 58 гр.-кат., 1 еванг. а.в., 10 юд., 1910 – 303 жит., 22 слов., 18 мад., 22 нім., 66 рус., 175 інш., 190 р.-кат., 89 гр.-кат., 2 еванг. а.в., 22 юд., 1921 – 17 буд., 113 жит., з т. 33 чсл., 73 рус., 15 євр., 74 гр.-кат., 34 р.-кат., 5 ізр., 1930 – 132 жит., 112 слов., 9 рус., 1 євр., 10 чужин., 31 р.-кат., 94 гр.-кат., 7 юд., 1940 – 148, 1948 – 146, 1961 – 172, 1991 – 46 буд. (3 незас.), 194 жит., з т. 176 слов., 17 рус., 1 укр., 98 гр.-кат., 93 р.-кат., 3 невт., 2011 – 193 жит., 189 слов., 1 ром, 3 невт., 106 р.-кат., 79 гр.-кат., 8 невт., 2021 – 196 жит., 188 слов., 1 ром., 3 рус., 1 чеськ., 1 інш., 3 невт., 6 без віросп., 96 р.-кат., 1 еванг. а.в., 87 гр.-кат., 1 правосл., 3 мусульм., 3 невт.

Василь Лата в «Атласі українських говорів Східної Словаччини» (1991) наводить народну назву села – *Вышній Грабовець*.

Вишній Грабовець належить до тих сіл, де втрата русинами національної самосвідомості проходила швидкими темпами. Особливо цей процес посилювався на початку 20 ст. В 1910 році мадярські статистичні дані зазначили в селі ще 175 осіб в рубриці «інші» і одночасно на таку ж кількість зросла і кількість римо-католиків в селі.

Ближчі відомості про цю хвилю переселенців не знаходимо

в доступній літературі. Пізніше їх сліди щезають (настало значне зменшення жителів села), але з того часу римо-католики вже постійно складають половину жителів села. З наростанням римо-католиків зросла кількість осіб словацької національності.

Словацький картограф, педагог, лексикограф Я. М. Корабинський в лексиконі сіл Угорщини (1786) на 242 сторінці зазначає, що на Земпліні існує декілька сіл з назвою Грабовець 1. Alschö-Hrabocz (Нижній Грабовець) біля Вранова, 2. Збудський Грабовець. 3. і два руснацькі села (zwei rußnakißsche Dörfer) під назвою Руський Грабовець. Один з них – це Руський Грабовець (тепер Собранецький округ) і Вишній Грабовець, який знаходиться в Стропківському окрузі. Жителі були православні.

Корабинський наводить також відомості про Грабовець, який знаходився в Шариській жупі. Мова йде про Грабовець в Бардівському окрузі.

Розрізнити Вишній Грабовець серед сіл подібної назви допомагає краєзнавчий словник сіл Словаччини. Згаданий словник ідентифікує село за одною з його попередніх історичних назв – Руський Грабовець. Хоч Я. М. Корабинський станом на 1786 рік зачисляє села до руснацьких сіл (*rußnakißsche Dörfer*) і додає, що вони православної віри, проте дальший історичний розвиток не пішов на користь русинів (українців) і православних.

Як доводить Ф. Уличний, назва Грабовець пов'язана з тим, що на цьому місці знаходився грабовий ліс. Коли в місці вирубки з'явився житловий масив, його також назвали Грабовець. Творцями назви Грабовець і користувачами цього лісу, безсумнівно, були жителі близьких сіл Туран над Ондавою або Келчі. Історик доводить, що наприкінці 14-го або на початку 15-го століття тут поселилася нова людність – русини з сво-

ім шолтисом. Він засвідчує, що таке населення проживало у Вишньому Грабівці і в 16 ст. Існують докази, що у 1557 і 1567 рр. тут господарював шолтис і проживало шість родин кріпаків-русинів, з них дві волоські на цілих господарствах, три на половинних і одне желярське господарство. У Грабівці в 1600 році було сім заселених кріпацьких будинків, будинок шолтиса, а також будинок православного парафіяльного священника, оскільки в селі також була церква. На рубежі 16 і 17 століть Вишній Грабовець був селом середнього розміру з руським, кріпацьким і парафіяльним населенням. У 17 столітті кріпацькі домогосподарства ставали дедалі біднішими.

З дальших джерел довідуємося, що в 1408 р. село було частиною Стропківського панства у маєтку Перені. У 1568-1767 рр. належало панам Петі та потомкам. У 1596 у селі було 7 господарських дворів. У 1715 р. з 30 дворів лише 5 були заселені. У 18 ст. село належало панам Вечей. Селяни займались переважно хліборобством. Друга світова війна завдала селу значні шкоди. У 1954 р. запроваджено автобусну лінію, 1956 р. – електрику, 1959 р. засновано ЄСГА. У 1965-89 рр. село адміністративно було приєднане до села Турани над Ондавою. У 1990 р. збудували будинок культури. Від 1927 р. діти регулярно навчалися у початковій школі.

У 1924 році було збудовано кам'яну церкву Святих Петра і Павла. В історичних джерелах збереглися відомості, що в селі священниками були Симеон Олексевич (в інших джерелах Алексевич) (1726 – 1726), Василь Олексевич (1733 – 1750), Олексій Горват (1788 – 1792), в 1825 – 1850 рр. замісником був Петро Фаркаш з Мінівців. В 2002 р. філія Вишній Грабовець була приєднана до парафії Рафаївці.

Римо-католицькими вірянами опікується римо-католицький приход у Туранах над Ондавою. Римо-католицька філія у Вишньому Грабівці офіційно перестала існувати 31.12.2019 р.

-мі-

Визволення в періодиці

Відступаючі німецько-фашистські війська коротко після боїв на Дуклі залишали за собою на сході Словаччини руїни і нестатки. Про це довідуємося зі статті під назвою «Manifestace bratrství srdcí» (Маніфестація братерства сердець), яка була опублікована в газеті *Svobodné Československo* 7 жовтня 1945 (№ 103). В статті, між іншим, сказано, що німецькі фашисти:

Вони зруйнували всі дороги в Східній і Центральній Словаччині, розбили рейки зарядами, переорали довгі ділянки колії спеціальними плугами, підірвали мости, спалили більшість станційних будівель, зруйнували телефонний зв'язок, підірвали котельні, вивезли обладнання телеграфного зв'язку та сигналізації, підірвали котельні, залізничне обладнання, рухомий склад, локомотиви, вивозили запаси, продовольство, сировину, коней, велику рогату худобу, вагони, трактори та іншу сільськогосподарську техніку. Вони евакуювали цілі райони і зруйнували здебільшого всі села на сході Словаччини, так що тільки назовні без даху над головою залишилися 50 000 осіб, катастрофічні руйнування нацистського безчинства переконливо демонструють цифри, які також

свідчать про відчайдушний стан цієї частини країни перед наступаючою зимою: у Вишньому Свиднику було зруйновано 185 з 150 будинків, в Нижньому Верлиху 50 з 60, в Капішовій 95 з 100 будинків, в Ладомировій 120 з 150, в Нижньому Комарнику 59 з 60, в Габурі 203 з 300 і т.д. Ждляр і Смерчани зруйновані на 100%, Наместово на 80%. У Сабинівському окрузі з 2581 залишилося 567 коней, у Меджилабірському – лише 672 з 2944, у Пряшівському – 832 з 5472. Катастрофічно скорочується поголів'я великої рогатої худоби: у Гуменському окрузі було 16 800 голів, зараз – 7 325. У Меджилабірському було 10 051, залишилося 2 407. Люди постраждали не менше.

У Словаччині сьогодні понад 12 000 інвалідів, понад 20 000 вдів і не менше сиріт, тож тільки

на допомогу їм доводиться виплачувати мільярди крон на рік. А якщо додати до цього спустошені райони країни, де досі залишаються десятки тисяч мін, з яких лише жителі Свидника розмінували 80 000, а солдати – понад 40 000, і якщо додати, що середня врожайність становить від 25 до понад 50%, що є нормальною врожайністю, то ми матимемо результат, який розриває серце. Чеський народ повільно співчуває ситуації своїх братів у Словаччині. Незважаючи на те, що в нашій країні були знищені цілі села, незважаючи на те, що сім років поневірянь і шість років німецького грабунку залишили важкі економічні збитки, нашу ситуацію не можна порівнювати зі становищем у Словаччині. Ми в Чехії чітко усвідомлюємо, що нас міцно пов'язують тісні узи братерської приналежності до словаків. І нас пов'язує не тільки голос серця, але й інтелектуальні стосунки, зрозумілі чесним людям обох братніх народів; ми повинні йти разом і в добрі часи, і в лихоліття, бо доля одного – це також і доля іншого. Історія навчила нас цьому в минулому і знову показала це в недавніх подіях.

Переклад з чеської: -мі-

Степан Гереґ

3 грудня 2024 р. родина, бувши колеги та громадськість випровадили в останню путь колишнього редактора Головної редакції національно-етнічних передач Словацького радіо Степана Гереґа.

Степан Гереґ народився 30 липня 1941 року в селі Лютиня. В 1947 році родина батьків Степана оптувала в Радянський Союз. Згодом він переселився в Ужгород, де й закінчив Філологічний факультет Ужгородського університету. В Чехословаччину приїхав у 1977 р. і після короткого часу поступає на роботу в Українську студію Чехословацького радіо в Пряшеві. Його редакторська робота, репортажі з промислових заводів, оригінальні інтерв'ю з цікавими людьми збагачували національно-етнічну програму Словацького радіо понад 30 років. Степан Гереґ співпрацював з цією редакцією ще й після її переселення до Кошиць. Був членом Словацького синдикату журналістів. Степан Гереґ помер 27 листопада 2024 року в Пряшеві, похоронений був у Сабинові.

Вічна йому пам'ять!

-пб-

Пряшівський самоврядний край схвалив проекти на суму 60 млн євро для розвитку регіонів

Пряшівський самоврядний край (ПСК) схвалив привабливі проєктні плани, які були створені безпосередньо на території краю та допоможуть розвитку регіону. Проєкти на суму понад 60 мільйонів євро були затверджені Радою партнерства Пряшівського краю, яка є регіональною платформою для співпраці партнерів і приймає рішення про виділення значних фінансових ресурсів з Програми «Словаччина». Для регіону вони становлять 294 мільйони євро. Поточні плани зосереджені на кампусах середніх шкіл, охороні здоров'я, а також на модернізації доріг, реставрації національних культурних пам'яток та розвитку туризму.

«Це інші проєкти, які вийшли безпосередньо з наших регіонів від старостів, а отже, і місцевих органів влади, і буквально створені для них. Інтегровані територіальні стратегії – це дуже хороша і особливо цілеспрямована концепція про те, як ефективно і правильно перерозподілити фінанси з програми Словаччина – Європейський фонд регіонального розвитку і як правильно використовувати гроші Єврофонду. Двадцять шість проєктів перебувають на стадії, коли заявники вже можуть подавати заявки на безповоротний фінансовий внесок до Міністерства інвестицій, регіонального розвитку та

шеві. У сфері охорони здоров'я було схвалено пропозицію про будівництво інтегрованого центру охорони здоров'я в Раславицях. Нові модернізовані місцеві дороги будуть побудовані в селах Штрбське Плесо, Спиське Подградіє, Єзерсько, Нова Любовня, Левоча, Лесниця і Старина, а також в Бардіві і Гольчиківцях. Проєкти з благоустрою та ревіталізації відкритих просторів стосуються Малого каштеля в Снині, околиць музею ім. Е. Варгола в Меджилабірцях та благоустрою відкритих просторів у Кваківцях.

Туризм у регіоні Верхньої Земпліни навколо Домаші та Полонин також значно активізувався. Дев'ять проєктних планів отримали зелене світло. Вони стосуються, наприклад, будівництва типових причалів і набережної в районі Домаші, реставрації каштеля в Ганушівцях, Музею героїв спорту і костелу Трепец у Кваківцях, реконструкції культурного центру у Вранові над Топлею, реставрації парафіального костелу в Ганушівцях, реконструкції Музею модерного мистецтва Е. Варгола в Меджилабірцях або музею в Збої.

Водночас до переліку пріоритетних планів Пряшівського краю додано три десятки нових суспільно корисних проєктів загальним обсягом 15 млн. євро, серед яких проєкти з розвитку велосипедного та туристичного руху в регіонах Спиш і Шариш, а також проєкти з

підтримки паломництва та військового туризму. До списку також увійшли місцеві дорожні проєкти в таких містах і селах, як Дреніця, Свидник, Липани, Бартошівці, Сабинов, Тисинець, Тополя і Соль. У Шариському Ястрабі, Долянах, Лендаку, Хлмці, Стрпковці та Замутіві проєктами мають стати нові сміттєзбірні майданчики.

Часові рамки реалізації вищезазначених затверджених проєктів, після успішних процесів закупівель та подання заявок на безповоротний фінансовий внесок до MIRR, знаходяться в горизонті 2025-2027 років.

Тим часом, до наступного засідання Ради Партнерства залишаються соціальні проєкти, на які ще не оголошено конкурс заявок, а також проєкти, спрямовані на зниження енергоспоживання систем водопостачання та водовідведення. Решта асигнувань становить понад 50 мільйонів євро.

Рада партнерства ПСК складається з 36 членів і є регіональним органом, завданням якого є координація розвитку території за допомогою коштів «Програми Словаччини» та за допомогою інтегрованих проєктів окремих суб'єктів. Це ідеальний інструмент для комунікації та співпраці між партнерами на території регіону.

ПСК,
відділ комунікації,
Пряшів.

Рада ЄС схвалила екстрений транш для України

Україна незабаром отримає понад 4,2 млрд євро фінансування. Рада ЄС дала зелене світло другому траншу грантів та кредитів у рамках Програми ЄС для України, спрямованої на підтримку макрофінансової стабільності України та функціонування її державного управління.

Про це повідомляє РБК-Україна з посиланням на повідомлення Ради ЄС.

«Рада дійшла висновку, що Україна виконала необхідні умови та реформи, передбачені у Плані України для отримання коштів, які будуть виплачені з Фонду України», – йдеться у повідомленні.

Рада також наголосила на важливості виділення грошей якнайшвидше, враховуючи складну фінансову ситуацію в Україні.

У Плані щодо України викладено наміри України щодо відновлення, реконструкції та модернізації країни, а також реформи, які вона планує провести в рамках процесу вступу до ЄС протягом наступних чотирьох років.

У травні 2024 року Рада дійшла висновку, що про виконання попередніх умов для отримання Україною до 50 млрд євро підтримки

в рамках Українського фонду, а у серпні було виплачено перший транш ЄС на 4,2 млрд євро.

Програма Ukraine Facility

У лютому 2024 року Європарламент затвердив регламент програми Ukraine Facility. Програма підтримки України від ЄС обсягом 50 млрд євро діятиме з 2024 по 2027 рік.

З цієї суми до 32 млрд євро виділено на підтримку реформ та інвестицій, викладених в Українському плані, відповідно до яких виплати будуть зумовлені досягненням певних показників. Український фонд уже виплатив 6 млрд євро у вигляді проміжного фінансування, 1,89 млрд євро у вигляді попереднього фінансування та перший внесок у розмірі майже 4,2 млрд євро, з яких 1,5 млрд євро у вигляді безповоротної фінансової підтримки та понад 2,6 млрд євро у вигляді кредитів.

З початку року ЄС надав Україні вже понад 12 млрд євро бюджетної підтримки. До кінця року Україна планує отримати ще 4,2 млрд євро від Євросоюзу в рамках Ukraine Facility.

РБК – Україна.

інформатизації Словацької Республіки», – заявив голова ПСК Мілан Маєрський у понеділок, 25 листопада, після засідання Ради партнерства ПСК.

У сфері освіти це, зокрема, план кампусу Середньої технічної школи в Старій Любовні та медичного кампусу в Пряшеві, а також проєкт реконструкції Євангельської об'єднаної школи в Пря-

У той же час, Рада партнерства ПСК перерахувала зі своїх асигнувань 1 млн. євро Раді співпраці зі сталого міського розвитку Пряшева на проєктний план «Інтегрований транспорт – громадський транспорт, SAD, автобусна зупинка вул. Лєвоцька», в результаті чого буде побудована сучасна транспортна розв'язка.

У Словаччині стало менше жителів

У Словаччині стало менше жителів, ніж рік тому. Про це на своєму сайті повідомило Статистичне управління Словацької Республіки. На кінець вересня 2024 року в Словаччині проживало 5 421 272 особи. У порівнянні з аналогічним періодом минулого року це на 6011 осіб менше.

«У третьому кварталі 2024 року в Словаччині народилося 12 168 дітей, що на 727 менше, ніж за аналогічний період минулого року», – пояснили в управлінні. Рівночасно Статистичне управління додало, що за той же період померло на 668 осіб більше, ніж торік. Природне скорочення населення склало 1 097 осіб, що на 1 395 осіб менше, ніж у третьому кварталі минулого року.

Позитивному розвитку сприяла зовнішня міграція: 1596 осіб іммігрували до Словаччини (значну частину з них становили біженці з України), тоді як 1371 особа виїхала.

У третьому кварталі населення скоротилося на 872 особи. У порівнянні з аналогічним періодом минулого року, це на 1 302 жителя Словаччини менше.

Нагадаємо, що у Словацькій Республіці згідно з результатами перепису населення, будинків і квартир 2021 року, проживало 5 449 270 осіб, з них 4 567 547 словацької, 422 065 мадярської, 67 179 ромської, 28 996 чеської, 23 746 русинської, 9 451 української, 3 318 німецької, 1 098 моравської, 3 771 польської, 3 245 російської, 2 793 в'єтнамської національності. В Словацькій Республіці проживають також болгари (1 106), хорвати (967), серби (1 084), єврейська община (596), румуни (1 354), албанці (644), австрійці (537), греки (378), сілезці (117), китайці (1 207), італійці (1 323), корейці (303), англійці (559), французи (567), турки (413), іранці (119), ірландці (257), канадці (84), жителі іншої національності (8 888). У 295 558 осіб не було встановлено національну приналежність.

-р-

Календар

1.1.1830 р. – народився словацький поет Янко Чаяк, ст. (195). Помер 4.2.1867 р.

1.1.1945 р. – у боях за свободу на Даргівському перевалі у Східній Словаччині полягло 20 000 солдатів (80).

1.1.1975 р. – було засновано Суспільно-науковий інститут Центру суспільних і психологічних наук САН у Кошицях (50).

2.1.1920 р. – народився у Вишньому Верху Свидницького округу колишній декан Вищої економічної школи в Братиславі, колишній заступник голови Словацької планової комісії проф. Іван Фециан (105).

4.1.1785 р. – народився видатний німецький письменник Якоб Грім (240). Помер 20.9.1863 р.

4.1.1945 р. – народилася у Фулянці Пряшівського округу культурно-освітня працівниця, авторка жіночої прози Єва Олар (80).

5.1.1920 р. – народилася в Левочі актриса Українського національного театру в Пряшеві, пізніше директор постійної сцени в Спиській Новій Весі Маргарита Лопата (105).

8.1.1965 р. – помер український поет Володимир Сосюра (60). Народився 6.1.1898 р.

8.1.1995 р. – помер педагог, культурно-освітній діяч Іван Лазорик (30). Народився 19.1.1921 р. в Гералтові Пряшівського округу.

8.1.1935 р. – народився український поет Василь Симоненко (90). Помер 13.12.1963 р.

9.1.1890 р. – народився визначний чеський письменник Карел Чапек (135). Помер 25.12.1938 р.

10.1.1950 р. – народився в с. Московщина Млинарівського району Рівненської області дослідник народної культури русинів-українців Словаччини Йосиф Вархол (75).

11.1.1920 р. – народився в Пискурицях Воронівського округу колишній декан та проректор Вищої педагогічної школи в Пряшеві Михайло Шафранко (105). Помер 23.11.1958 р. в Пряшеві.

13.1.1900 р. – помер педагог, громадсько-культурний діяч Петро Кузьм'як, який сприяв піднесенню культури русинів-українців Воеводини (125). Народився в Странянах Старолюбовнянського округу в 1816 р.

13.1.1900 р. – народився український письменник-сатирик Олександр Кови́нка (125). Помер 25.7.1985 р.

15.1.1930 р. – народилася колишня актриса Українського національного театру в Пряшеві Тамара Симко (95). Померла 22.5.1993 р.

15.1.1950 р. – народився актор УНТ (нині ТОД) в Пряшеві Йосиф Ткач (75).

18.1.1850 р. – народився в Суліні поет, фольклорист, публіцист Юлій Ставорський-Попрадов (175). Помер 27.3.1899 р. в Чертіжному.

19.1.1975 р. – помер закарпатський прозаїк, автор романів «Жменяки», «Тихе містечко», «Брати» Михайло Томчаній (50). Народився 16.7.1914 р. в Горянах (нині в складі Ужгорода).

20.1.1990 р. – засновано Союз русинів-українців Словацької Республіки) на 12-ій конференції КСУТ, делегати якої проголосили її 1-м з'їздом Союзу русинів-українців (35).

21.1.1905 р. – народилася польська письменниця Ванда Василевська (120). Померла 29.7.1964 р.

28.1.1920 р. – помер видатний український письменник Панас Мирний (105). Народився 13.5.1849 р.

29.1.1930 р. – народився в Буківцях Стрпківського округу педагог, дослідник літературного та культурного життя русинів-українців Пряшівщини Андрій Шлепещкий, канд. наук (95). Помер 29.1.1993 р.

30.1.1765 р. – народився відомий закарпатоукраїнський діяч, вчений, директор Ніжинської гімназії вищих наук Василь Кукольник (260). Помер 18.2.1821 р.

NOVE ŽYTĽA

KULT
MINOR

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00 177 725. Ročník 74. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Náklad: 450 ks. Ročné predplatné 12,50 € Štvrťročné predplatné 3,125 € Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s.. Stredisko predplatného tlač. Uzbecká 4, P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Objednávky na predplatné do zahraničia prijíma: SLOVART G.T.G., spol. s r.o., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Počitáková sadzba NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видает Союз русинів-українців СР. Рік видання 74. Головний редактор Мiрослав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.